

Nová etapa rozvoje sovětské pedagogiky a školy

Doslova historické úspěchy školské politiky Sovětského svazu uznávají pokrokoví pedagogové již od dvacátých let. Od »sputnikového šoku« v roce 1957 oceňují její světové prvenství dokonce i největší nepřátelé socialismu ve Spojených státech amerických. Proto jsou v celém světě s velkou pozorností přijímány a pečlivě studovány zásadní dokumenty ÚV KSSS a rady ministrů Sovětského svazu k otázkám výchovy a vzdělávání.

Usnesení ÚV KSSS a rady ministrů Sovětského svazu z 28. prosince 1977 »O dalším zkvalitnění vyučování a výchovy žáků všeobecně vzdělávacích škol a jejich přípravy k práci« zaměřuje pozornost sovětských pedagogů a odpovědných pracovníků na zvláště závažné problémy, které řeší marxisticko-leninská pedagogika a sleduje školská politika. Uvedené usnesení je svým obsahem tak závažné, že někteří pedagogové mluví v souvislosti s jeho vydáním o nové etapě ve vývoji sovětské školy.

Dokument ukazuje v dialektické jednotě dosažené kladné výsledky, ale zároveň také nedostatky, jež se projevují především v přípravě žáků na život, která musí odpovídat rozvoji výrobních vztahů a stále rostoucím požadavkům společenské výroby a vědeckotechnického pokroku.

Velkým úspěchem komunistické strany a sovětského lidu je ukončení přechodu ke všeobecnému povinnému střednímu vzdělání, což bylo právě zakotveno v nově přijaté ústavě SSSR.

V roce 1977 poprvé v historii 95 % z celkového počtu žáků (v absolutním vyjádření více než 5 miliónů chlapců a dívek) získalo úplné střední vzdělání. Takového rozmachu středního vzdělání nedosáhla dosud žádná země na světě.

Dorůstající pokolení vstupuje tedy do života s úplným středním vzděláním, a tím se vytvářejí lepší předpoklady pro další růst produktivity práce, duchovní kultury a uvědomění pracujících a pro formování člo- věka komunistické společnosti. Za léta sovětské vlády přispěla všeobecně vzdělávací škola významně k výchově komunistického přesvědčení, so- větského vlastenectví a proletářského internacionalismu, k obraně vymo- žeností socialistické vlasti a k přípravě k práci v rozvinuté socialistické společnosti.

V posledních deseti letech se zvýšila úroveň výchovy a vzdělání v sovětské škole, byl nově koncipován obsah výchovně vzdělávací práce, byly vydány nově učebnice a materiální didaktické prostředky. Rozšířily se možnosti pro účast žáků na společensky prospěšné, zvláště pak produktivní práci vybudováním mnoha set učebně výrobních kombinátů.

Usnesení zvláště zdůrazňuje, že »v současných podmínkách, když je ve státě uskutečněn přechod k všeobecnému střednímu vzdělání, absolventi střední školy musí získat během studia hluboké znalosti základů věd a pracovní návyky pro práci v národním hospodářství a přiblížit se až ke zvládnutí určité profese. Rozhodující obrat školy ke zlepšení přípravy mládeže k práci v oblasti materiální výroby a ke zdůvodněnému výběru profese musí být zajištěn sovětskými učiteli, žáky i jejich rodiči.«

Sovětská škola se však neurací k pracovnímu vyučování z konce let padesátých a z počátku let šedesátých. Ministr školství SSSR M. A. Prokofjev řekl v této souvislosti: »Naše škola je všeobecně vzdělávací, jednotná, pracovní, polytechnická a nikoliv profesionální. Je povolána dát svým chovancům takové možnosti základů věd a takovou přípravu k práci, aby je, jak se říká v usnesení, přivedla až k zvládnutí určité profese, k uvědomělé volbě odbornosti především ve sféře materiální výroby. Ve skutečnosti nebude nikdo namítat, jestli žáci po absolvování prohloubené pracovní přípravy v učebně výrobním kombinátu nebo v učebním cechu vykonají zkoušku na kvalifikační třídě, ale povinnost toto dělat škola nemá.«¹⁾ Pracovní výchova a vyučování se musí provádět na širokém polytechnickém základě a jeho hlavním obsahem je dovedně organizovaná kolektivní společensky prospěšná (včetně produktivní) práce žáků.

V současných podmínkách se plně zachovává význam všech čtyř základních směrů umožňujících dosažení středního vzdělání. Jde především o nejvyšší třídy denní a večerní všeobecně vzdělávací školy, dalším směrem jsou střední učňovská zařízení (professionalnyje techničeskije učilišča) a střední odborné školy (specialnyje učebnyje zavedenija). Nejde však o unifikaci, ale o další rozvoj a zdokonalování všech typů střední školy jakožto školy jednotné, pracovní a polytechnické. K dosažení tohoto cíle je třeba především určit k roku 1980 jednotnou vědecky zdůvodněnou úroveň všeobecně vzdělávací přípravy žáků, studentů a učňů. To umožní zdokonalit učební osnovy a učebnice pro všechny typy středních škol, a tím přispět ke zlepšení vzdělání a výchovy absolventů. Hlavním článkem středního vzdělání zůstává střední všeobecně vzdělávací škola.²⁾

Kritická analýza uplatněná v usnesení umožňuje odhalit nedostatky, které ještě existují v práci všeobecně vzdělávací školy. Zvláště je podroben kritice stav pracovního vyučování a profesionální orientace žáků, jež již zcela neodpovídají vzrůstajícím požadavkům společenské výroby a vědeckotechnickému pokroku. Mnozí absolventi škol vstupují do života bez náležité přípravy k práci a mají tudíž obtíže při zařazování do praxe v národním hospodářství. Učitelé nevyužívají plně možností, jež jim dávají

1) Korotov, V. M.: *Novyj etap v razvitii obščeeobrazovatelnoj školy*. Sovetskaja pedagogika, 1978, č. 3, str. 5.

2) Tamtéž, str. 6.

vyučovací hodiny k výchově morálních vlastností žáků, k jejich přípravě pro pracovní činnost. Velké rezervy lze najít při realizaci principu jednoty výchovy a vzdělání, nedostatečně se využívá vlivu žákovského kolektivu.

Usnesení kriticky konstatuje, že ministerstvo školství SSSR a ministerstva svazových republik neprovádějí v dostatečné míře kontrolu výchovně vzdělávacího procesu, neprojevují vůči orgánům školské správy a ředitelům škol potřebnou náročnost při zajišťování kvality znalostí, ideově politické, pracovní a mravní výchovy žáků. Usnesení zároveň stanoví účinná opatření k odstranění zjištěných nedostatků, ke zdokonalení práce střední všeobecně vzdělávací školy ve vyučování a výchově žáků. Konstatuje, že všeobecně vzdělávací střední škola musí svým žákům vštípit hluboké znalosti základů věd a pracovní návyky pro práci v národním hospodářství včetně ovládnutí určité profese. Je proto třeba dosáhnout rozhodného obratu v činnosti školy, pokud jde o zlepšení přípravy mládeže k práci ve sféře materiální výroby a ke zdůvodněnému výběru povolání.

Úkolem všech pedagogických kolektivů i stranických, odborových a komsomolských organizací na školách je trvale zvyšovat efektivnost a kvalitu výchovně vzdělávací práce tak, aby každá vyučovací hodina přispívala k rozvoji poznávacích zájmů žáků a k osvojení návyků samostatného získávání znalostí. Studium základů věd musejí pedagogové těsněji spojovat se životem a s praxí budování vyspělé socialistické společnosti. V procesu vyučování i výchovy mimo vyučování je třeba seznamovat žáky s vnitřní a zahraniční politikou KSSS a sovětského státu, vychovávat u dorůstajícího pokolení naprostou oddanost k vlasti, komunistické straně, nesmiřitelnost k buržoazní ideologii a morálce a připravenost k obraně socialismu.

Je nutno aktivizovat činnost orgánů žákovské samosprávy. Pokládá se za účelné vytvářet v osmiletých a středních školách žákovské výbory, které budou spolupracovat při vytváření pevných kolektivů jako účinného prostředku ideové a mravní výchovy osobnosti. Realizace této části usnesení vyžaduje účinnou pomoc pracovníkům škol v každodenní praxi. V posledních letech se prováděly výzkumy žákovské samosprávy v malých rozměrech. Vědeckovýzkumný ústav obecných problémů výchovy APV SSSR musí nyní tuto situaci napravit.

Usnesení dále stanoví opatření pro všestranné zlepšení výchovy k práci na všeobecně vzdělávací škole. Jde zejména o řešení těchto otázek:

1. zabezpečení efektivního pracovního vyučování a profesionální orientace žáků s využitím nejbližších podniků, kolchozů a sovchozů; účast žáků na společensky prospěšné práci zajišťovat s ohledem na věkové zvláštnosti;

2. zdokonalování praxe zařazování absolventů 8. ročníku do odborných učilišť, středních odborných škol a do 9. tříd střední všeobecně vzdělávací školy na základě komplexních plánů ekonomického a sociálního rozvoje autonomních republik, krajů, okresů, měst a obvodů;

3. prodloužení doby věnované pracovnímu vyučování v 9. a 10. ročníku ze dvou na čtyři vyučovací hodiny týdně (v rámci učebního plánu) a rozpracování nové učební osnovy pracovního vyučování pro všechny

ročníky; pro pracovní vyučování všestranně využívat učebních provozů podniků, meziškolních učebně výrobních kombinátů, žákovských výrobních brigád a jiných forem pracovního sdružování žáků, odborných učilišť, školních družin, laboratoří a kabinetů; zajištění pravidelné bezplatné dopravy žáků k místům pracovního vyučování;

4. posílení škol kádry učitelů pracovního vyučování, jejichž přípravu je třeba rozšířit v pedagogických institutech a učilištích; zároveň organizovat systematické zvyšování pedagogické kvalifikace pracovníků národního hospodářství, kteří byli získáni jako učitelé pracovního vyučování a mistři odborného výcviku.

V oblastních a okresních odděleních lidového vzdělání se nově zřizuje funkce inspektora pro pracovní vyučování a profesionální orientaci žáků. Pro zajištění účelnější organizace práce v oblasti profesionální orientace žáků a pracovního zařazování absolventů střední školy se ukazuje nutné vytvořit při výkonných výborech okresních sovětů lidových poslanců komise složené z představitelů škol a dalších učebních zařízení výrobních kolektivů, společenských organizací a rodičů. Pro koordinaci práce v oblasti profesionální orientace mládeže bude vytvořena při ministerstvu školství SSSR meziresortní metodická rada.

Usnesení dále zdůrazňuje nutnost zajištění základního podniku pro každou školu. V této souvislosti se doporučuje radám ministrů svazových republik, aby určily podniky, organizace, sochovy a kolchozy, v nichž budou vytvořeny nové školní dílny a poskytnuty vhodné pozemky. Dalším úkolem je poskytovat pomoc orgánům lidového vzdělání při rozšiřování sítě meziškolních učebně výrobních kombinátů a intenzivně rozvíjet rozmanité formy účasti žáků na společensky prospěšné práci — školní dílny, žákovské výrobní brigády, letní tábory práce a oddechu.

Ministerstvu školství SSSR, Akademii věd SSSR, Akademii pedagogických věd SSSR a ministerstvům školství svazových republik usnesení ukládá provést změny v učebních plánech, osnovách a učebnicích tak, aby v nezbytném rozsahu obsahovaly základy příslušných věd s polytechnickým, pracovním a výchovným zaměřením studovaných předmětů.

Bylo uznáno za nutné odstranit z učebních osnov a učebnic nepřiměřeně složitou učební látku a učivo podružného významu. Pokud jde o práce na zdokonalení učebních osnov a učebnic, bude hlavní pozornost věnována prověření nového učebního plánu, v němž musí dojít ke zkrácení doby věnované některým předmětům. V této souvislosti budou také zestručněny osnovy a učebnice. Kromě toho budou kriticky analyzovány z hlediska přiměřenosti a budou provedeny změny, jejichž podstatou bude zkrácení a vypuštění složitých i druhořadých učebních materiálů. Již ve školním roce 1978/79 dostanou školy pokyn týkající se úpravy jednotlivých osnov a učebnic.³⁾ Nejde o zásadní kvalitativní změnu, ale o analýzu všech osnov a učebnic a jejich zdokonalení.

Kontrolovat je třeba studijní zatížení žáků a nepřipouštět zbytečné domácí úkoly; zavést k roku 1980 maximální povinné zaměstnání žáků v rozsahu: v 1.—3. ročníku 24 hodin, ve 4. ročníku 27 hodin, v 5.—7. ročníku 29 hodin, v 8. ročníku 30 hodin, v 9.—10. (11.) ročníku 32 hodin týdně, z nichž 4 hodiny budou věnovány pracovnímu vyučování.

³⁾ Tamtéž, str. 7.

Usnesení orientuje ministerstvo školství SSSR a rady ministrů svazových republik na pomoc rozvoji a zkvalitnění práce škol s celodenním výchovným systémem jako jedné z efektivních forem dalšího rozšíření společenské výchovy dětí a mládeže a významné pomoci rodině. Řídící orgány jsou proto povinny rozpracovat a uskutečnit konkrétní opatření k upevnění učebně materiální základny škol s celodenním výchovným systémem a ke zlepšení jejich práce zejména ve venkovských oblastech.

Usnesení zakotvuje další opatření zaměřená k prohloubení výchovně vzdělávací práce školy. Stanoví, že pro zvýšení úrovně uměleckého vzdělání a tělesného rozvoje mladších žáků bude svěřeno vyučování výtvarnému umění, hudbě a zpěvu v 1.—3. ročníku (1. stupeň desetileté školy) učitelům vyšších tříd středních a osmiletých škol, kteří jsou aprobováni pro tyto předměty.

Ministerstvu školství SSSR spolu s radami ministrů svazových republik bylo uloženo zabezpečit činnost všech internátních zařízení a věnovat zvláštní pozornost dětem, které zůstaly bez péče rodičů. Příslušným ministerstvům a centrálním orgánům společenských organizací ukládá usnesení rozpracovat a uskutečnit opatření na ochranu zdraví a tělesného rozvoje žáků, zlepšení zdravotně hygienického stavu škol a masovou účast žáků na tělovýchově a sportu. Pamatuje rovněž na vybavení škol zařízením a na rozšíření výroby sportovních oděvů a obuvi. Je třeba věnovat více péče organizování volného času dětí a mládeže, získávat školní mládež pro sportovní činnost a turistiku, pro uměleckou a technickou tvořivost.

Odpovědné orgány jsou povinny zakončit v letech 1978—1983 zavedení společného stravování pro žáky středních a osmiletých škol. Ve městech a dělnických sídlištních bude rozšířena síť bázových zařízení společného stravování pro zásobování školních jídelen a bujetů polotovary, hotovými potravinářskými výrobky aj. Usnesení také ukládá patronátním průmyslovým podnikům, sovchozům a kolchozům zintenzívnit pomoc při organizování společného stravování žáků.

Strana a vláda jsou si vědomy úlohy učitelů a vychovatelů v další etapě rozvoje sovětské školy. Zavádí se např. čestný titul »Narodnyj učitel SSSR« pro nejlepší učitele, kteří zvláště vynikli ve výchově dětí a mládeže. Usnesení věnuje velkou pozornost nejen práci učitele, ale také péči o něj. Odborovým orgánům se doporučuje aktivněji přispívat k racionálnější organizaci práci učitelů, k ochraně jejich zdraví, ke zlepšení bytových podmínek, odpočinku i využívání volného času. Lépe je třeba využívat lázeňských a rekreačních zařízení k léčení a odpočinku učitelů apod.

Je zdůrazňována nezbytnost vytváření atmosféry všeobecné zainteresovanosti a pozornosti k potřebám školy, nutnost všestranně podporovat pedagogické kolektivy při organizaci pedagogického procesu, pracovní přípravy a profesionální orientace žáků.

Jestliže uvážíme perspektivu celkového dopadu usnesení, docházíme k závěru, že vytváří optimální předpoklady pro nástup do kvalitativně nové etapy rozvoje sovětské pedagogiky a školy, pro postupnou realizaci dříve vydaných dokumentů ÚV KSSS a rady ministrů SSSR ve školství. Jde o rozhodný nástup k vybudování »školy roku 2000« v masovém měřítku.

RUDOLF OPATA